

ТЕХНИЧКИ ИЗВЕШТАЈ О ОБНОВИ 2007. ГОД.

Комисија за спровођење обнове на српским православним верским објектима на Косову и Метохији навршила је трећу годину својих активности и завршетак највећег броја послова очекује се у току 2008. године. После почетне фазе хитних интервенција у 2005. год. у којој су извршене заштитне мере на 31 објекту уследила је друга фаза радова на обнови у 2006. и првој половини 2007. год. када је рађено на осам приоритетних објеката. Програм треће фазе почео је од средине 2007. год. и обухвата радове на 12 објеката, поред два објекта (Епископија и Богословија у Призрену) на чијој обнови ради Европска агенција за реконструкцију (ЕАР) у складу са договором КСО и СПЦ из 2006. год. ЕАР о току процеса радова обавештава КСО, а главни надзорник радова испред ЕАР Марина Мућарела (Италија) активно сарађује са нама као представником СПЦ у КСО као и са надзорником који је додељен испред Републичког завода из Београда арх. Босиљком Томашевић.

Владичански двор, Призрен

Опсежни радови на обнови спроведени су у току протекле 2007. године на цркви Св. Апостола Андреја у Подујеву, на црквама Св. Ђорђа и Св. Николе у Призрену, као и на цркви Св. Апостола Петра и Павла у Истоку. Ови радови се већином односе на унутрашње поправке, док је на храму Богородице Љевишке интервенција зашла у трећу фазу поправке оловног покривача. На локацији цркве Св. Николе у Приштини (обновљеној у 2006. год) завршено је уређење дворишта и гробља, направљен је нови оградни зид и постављена нова метална ограда са капијом према улици.

Ове године је такође било интервенција на великом броју помоћних зграда, узимајући у обзир неопходност поновног наменског коришћења верских објеката и самоодрживост целог процеса. Обновљени су парохијски домови цркава: Св. Ђорђа у Призрену, Св. Николе у Приштини, Св. Илије у Вучитрну, Св. Јована Претече у Пећи, Св. Петра и Павла у Истоку, а у току је обнова конака (гостинске куће) на локацији старе цркве у Ђаковици.

Задужбина Симе Игуманова, Призрен

У протеклој години је извршена реконструкција централног конака у манастиру Девич у Србици, а обновљена је и мала помоћна зграда у близини храма Богородице Љевишке у Призрену. У склопу активности ЕАР, реконструкције зграда Епископског двора и задужбине Симе Игуманова (у склопу Богословије Св. Кирила и Методија) се приводе крају интензивним унутрашњим радовима и постављањем инсталација, док је у комплексу Богословије такође ради заштите осталих зграда обновљен кров интерната и деканата, као прва фаза заштитне интервенције која ће спречити даље пропадање зграда и омогућити мере обнове које следе у току ове године.

Процес обнове се обавља у складу са свим законским прописима и савременим професионалним методама. Контрола се врши по двоструком кључу, и од саме Комисије и архитектата Савета Европе (Техничка јединица коју води арх. Франциско Монтанес из Шпаније) и од стране српских експерата, службеника Завода из канцеларије у Лепосавићу. Процес ангажовања фирми за радове спроводи се на основу врло транспарентне тендерске процедуре. Након процене пријава за тендере КСО даје предлог Св. Арх. Синоду СПЦ и тек по одобрењу Св. Арх. Синода се испред СПЦ потписује уговор са извођачима. Послови се обављају под строгим надзором надзорних органа КСО. Као главни надзорници именовани су српске архитекте из Канцеларије у Лепосавићу (арх. Гарић и арх. Лукић) као и арх. Цатић из Пећи, који је посебно ангажован као архитекта консултант. Албанске колеге раде као секундарни надзорници и већином су ангажовани у циљу обезбеђивања логистичке подршке. На наше инсистирање Министарство културе Косова у сарадњи са УНМИК-ом је у јесен 2007. год. одобрило 50.000 евра за додатну заштиту и безбедност објеката КСО. Нова средства су обећана и за ову годину.

Међународни одбор експерата (МОЕ) је од стране КСО основан 2006. године како би давао независне стручне савете и препоруке Комисији за обнову у вези питања квалитета радова који морају бити у складу са међународним и европским стандардима. Он се састоји од грађевинских инжењера и архитеката из Шпаније, Велике Британије и Грчке и повремено обилази објекте и омогућава додатну стручну контролу рада. МОЕ тако представља трећи ниво контроле квалитета радова.

У раду КСО се спроводи договорена археолошка стратегија која је неопходна према свим професионалним принципима рада на обнови и конзервацији старих објеката. Археолошка стратегија је у функцији обнове и не служи претварању локација у археолошке локације, као што се од стране непуњених понекад тврди. Штавише, према свим принципима рада Завода за заштиту споменика културе Србије ниједан објекат не може да се обнавља или ради ако претходно не буду урађене археолошке припреме или сондаже, уз сву потребну документацију. Археолози су именовани од стране оба Завода који учествују у КСО и радили су у протеклој години у мисијама археолошког надзора и снимања на различитим локацијама (посебно на цркви Св. Ђорђа, Руновића у Призрену).

У току 2007. Године КСО је радила на припреми спровођења пројекта везаног за рестаурацију фресака, обнову иконостаса и израду икона. Ови радови су предвиђени за 2008. годину и то посебно на оним локацијама где већ постоји литургијски живот или где је у могућности да се обнови у краћем року. У септембру месецу КСО је обавио разговоре са кандидатима и проценио њихов ниво стручности и интересовања. На разговорима су учествовале поједине манастирске радионице из разних делова Србије које се баве иконописом и дуборезом. На основу ових разговора сачињен је предлог стратегије за имплементацију који ће бити усвојен у току 2008. године.

Унутрашњи радови, саборни храм Св. Ђорђа - Призрен

Тренутно је за буџет КСО од почетка радова издвојено 6 милиона евра од стране Привремене владе Косова, 2 милиона евра од стране ЕАР за Епископију и Богословију у Призрену, а америчка канцеларија у Приштини је крајем 2007. Године дала донацију од 65.000 долара за израду новог иконостаса у цркви Св. Николе у Приштини као и посебну донацију из тзв. „Амбасадорског фонда“ од 50.000 долара за радове на рестаурацији фресака у капели Св. Јоаникија у Девичу. Коришћење издвојених фондова је потпуно под

контролом КСО и о свему постоји детаљна докуменатација, а за сваки пројекат се припрема уобичајени тендерски процес. Такође се у сарадњи УНЕСКО и надлежних органа Србије очекују додатна средства за локације које су предвиђене да буду обнављане овим фондовима.

Процес обнове српских светиња на Косову и Метохији омогућио је и читав низ других корисних активности и размену искустава. Поред предавања које је организовао Међународни експертски одбор за студенте из Косовске Митровице и Приштине, на иницијативу Савета Европе, Европског центра за византијске и поствизантијске студије (ЕЦВПС) из Солуна и Завода за заштиту споменика културе Србије, организован је и курс о конзервацији коме су присуствовали стручњаци из Србије (укључујући и Косово) као и међународни експерти. Том приликом је омогућена размена утисака и искустава са грчким колегама. Стручна обука је одржана у Византијском музеју у Солуну и обухватила је и посете објектима који су рестаурисани или су под рестаурацијом у Солуну и на полуострву Халкидики.

Програм радова предложен од стране КСО за 2007. годину је успешно спроведен. Уз уочене мање пропусте, који су отклоњени или ће бити отклоњени у најкраћем року (а који су, уосталом, неизбежни током сваког грађевинског захвата) став КСО јесте да је квалитет радова добар и то је такође став и српских представника Завода за заштиту споменика културе Србије, који имају кључну улогу у овом процесу. Програм за 2008. годину обухвата једноставније реконструкцијске радове и додатне мере за рестаурацију зидних слика као и пројекте израде и постављања нових иконостаса (посебно у Девичу, Белом Пољу и по могућности у Приштини). Такође је у току године предвиђен завршетак радова на неколико локација. Реч је већином о радовима почетим крајем 2007.

Током процеса обнове КСО је закључила да се само кроз непрестану мотивисаност свих страна у обнови и у стручној сарадњи на мултиетничкој основи могу постићи најбољи резултати. Процес обнове је процес који није политичког карактера и има циљ да се српска културна баштина која је оштећена или уништена, првенствено на деловима Косова насељеним већином Албанцима, обнови у стручној сарадњи и да буде одржива као веома важан елемент у подстицању повратка и обнове литургијског живота. Посебно је важно да обнова буде прихваћива за све заједнице, јер будућност наших светиња

на просторима где наш народ не чини већинско становништво дугорочно је могућа само у атмосфери узајамног поштовања и сарадње, а нипошто политизацијом питања обнове, поготово у садашњим, крајње компликованим политичким околностима.

1. ЦРКВА БОГОРОДИЦЕ ЉЕВИШКЕ, Призрен

Референтни бр.: RIC 01

Извођач: American Invest Company (Приштина)/ Монолистрој (Бугарска)

Период извођења: август 2007-март 2008

Буџет: 85,562 евра

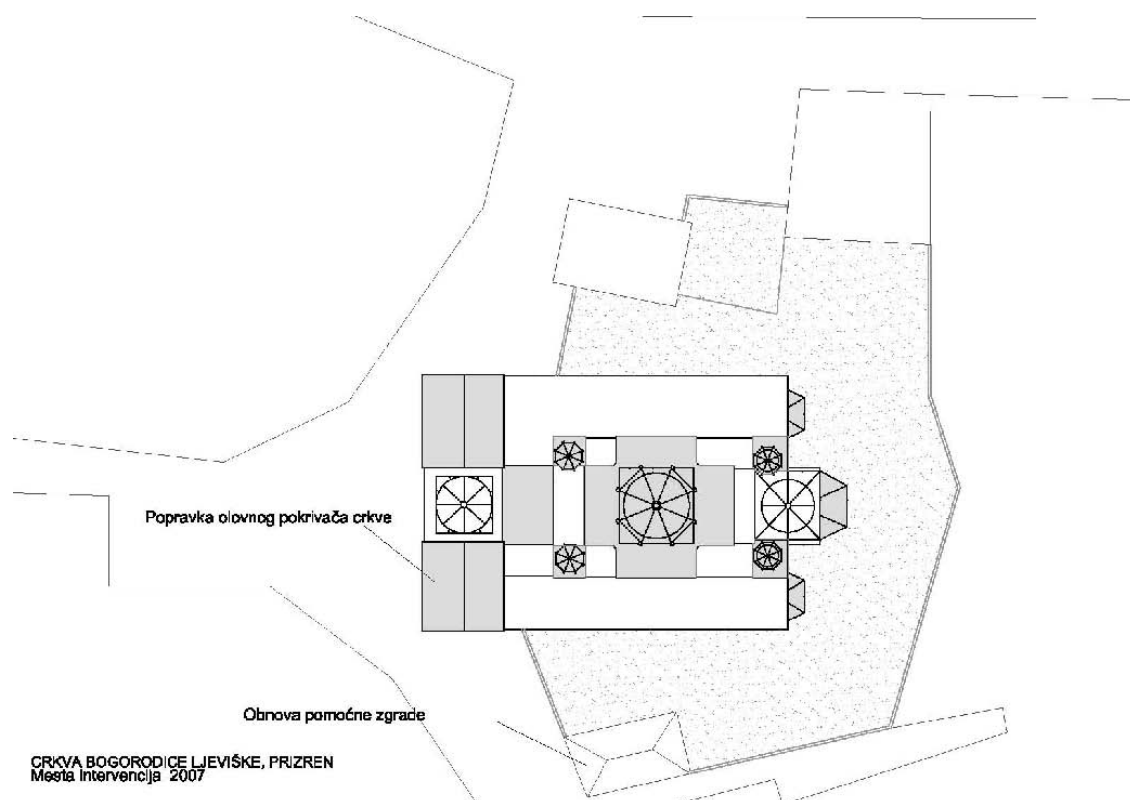

Црква Богородице Љевишке, Призрен

Храм Богородице Љевишке у Призрену је објекат огромне културне вредности и уврштен је на листу Светске културне баштине УНЕСКО.

Због пожара у марту 2004., предњи делови цркве (припрата, галерија, катекумениј и звоник) су тешко оштећени, а фреске су прекривене гаражом. Из тих разлога је 2005. обављена заштитна интервенција на цркви. Опсежнија конзерваторска интервенција је обављена у 2006., што је резултирало завршетком консолидације објекта. У току 2007. је завршена **реконструкција помоћне зграде**, која се налази на југозападном углу црквеног

дворишта. Трећа фаза **поправке оловног покривача** је уговорена. Завршетак радова на обнови крова се очекује почетком 2008.

Помоћна зграда је мали објект смештен на југоисточном углу црквеног дворишта. Објект се састоји од канцеларије, кухиње и тоалета. Иако објект није од велике вредности, реконструкција је предвиђена програмом са циљем да се обезбеде услови стручњацима и радницима за будуће интервенције, односно, за рестаурацију фресака која је предвиђена у завршној фази процеса обнове.

Након паљења зграде 2004. год. само су остали камени зидови помоћне зграде док је све остало комплетно било уништено ватром. Након чишћења шута и зидова, изграђена је нова дрвена кровна конструкција која је покривена црепом. Зидови су измалтерисани и окречени, подови обложени керамичким плочицама и уградња нових дрвених врата и прозора је комплетирана. У згради је уведена струја, вода, канализација са санитарним елементима у тоалету и кухињска опрема.

Изглед помоћне зграде пре обнове

Изглед помоћне зграде после обнове

Изглед помоћне зграде пре обнове

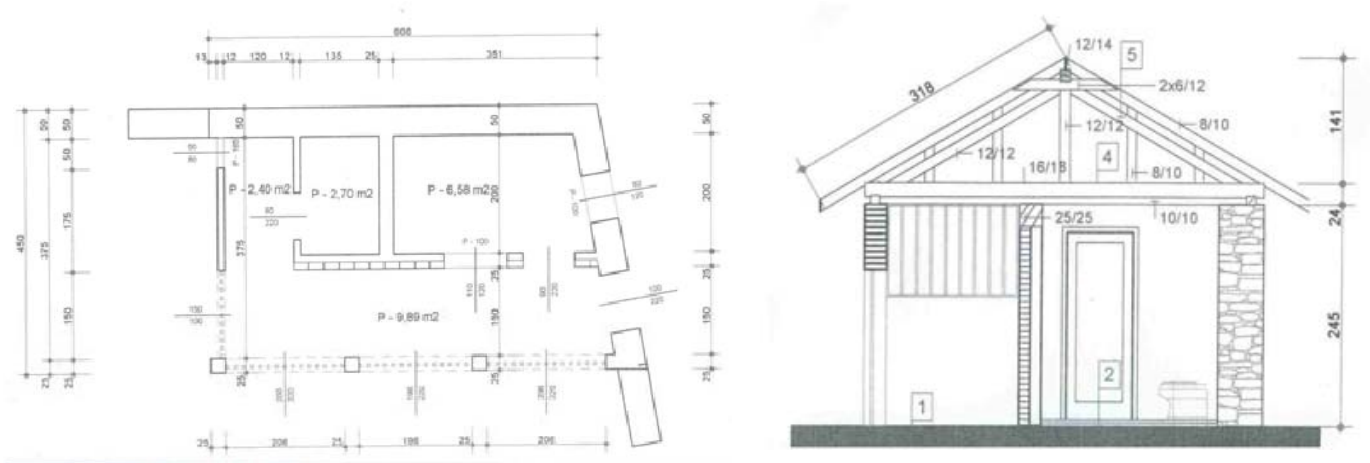

Изглед помоћне зграде после обнове

Крајем 2007. је уговорена трећа фаза замене оловног покривача на крову цркве. Површине на којима се интервенише су на челу, централном броду, централној куполи и на мањим куполама. Постојећи оловни покривач је тешко оштећен док су неке површине покривене кородираним поцинкованим лимом. Уговором су такође предвиђене неопходне поправке око 24м² оловног покривача након крађе олова на тој површини крова у јесен 2007. год.

Припремни радови и организација градилишта су завршени. Међутим, радови на пројекту биће спроведени у току 2008, због несташице залиха олова у региону и тешких зимских радних услова за постављање оловног покривача.

Коришћени оловни покривач је дебљине 2.5 мм. Хоризонтални преклоп оловних табли је 15 цм а вертикално табле су повезане двоструко стојећим превојима.

Помоћна зграда – хоризонтални и попречни пресек

Почетно стање оловног покривача над централним бродом
(у претходним интервенцијама рађено је покривање бочних бродова)

Радови на покривању оловним таблама – Богородица Љевишка

Новопостављени оловни покривач – завршени радови – Богородица Љевишка